

2240

Divisie Volksgezondheid
Gorter gebouw
Wassenaarseweg 56
Postbus 2215
2301 CE Leiden

www.tno.nl

T 071 518 18 18

F 071 518 19 20

Info-VGZ@pg.tno.nl

TNO-rapport

PG\VGZ\2002.267

**Ouderen en Uitdagingen; rapport t.b.v. het 50-jarig
jubileum van de Unie KBO**

Datum	1 oktober 2002
Auteur(s)	Rom Perenboom Agnes van Balkom (Unie KBO)
Exemplaarnummer	
Oplage	
Aantal pagina's	20
Aantal bijlagen	
Opdrachtgever	Unie KBO
Projectnaam	Ouderen en uitdagingen
Projectnummer	011.41257

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, foto-kopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor onderzoeksopdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belang-hebbenden is toegestaan.

© 2002 TNO

Inhoudsopgave

1	Inleiding — 3
2	Data en methoden — 4
2.1	Vragenlijstonderzoek — 4
2.2	Verhalen — 5
3	Resultaten — 6
3.1	Respons op het vragenlijstonderzoek — 6
3.2	Demografische resultaten — 6
3.3	Gezondheid — 7
3.4	Wat maakt het leven waardevol? — 8
3.5	Respons op en resultaten van de verhalenoproep — 15
4	Beschouwing — 17
5	Literatuur — 19
	Bijlage(n)
	A Vragenlijst

1 Inleiding

De groei van het aantal ouderen (zowel in absoluut aantal als in aandeel in de totale bevolking) vormt een belangrijk onderwerp van discussie in de samenleving, waarbij deze groei meestal als probleem wordt gedefinieerd. Men spreekt dan ook van vergrijzing van de samenleving. Het oplossen van dit 'probleem' wordt dan als één van de grote uitdagingen van deze tijd gezien.

De Unie KBO wil de ouderen echter op een positieve manier benaderen en vraagt zich af wat de Uitdaging voor de ouderen zelf is. Dit jaar bestaat de Unie KBO (Unie van Katholieke Bonden van Ouderen) 50 jaar. Aan dit jubileum wil de Unie KBO uitgebreid aandacht besteden via het organiseren van diverse projecten waarin dit begrip 'Uitdaging' centraal staat.

Een van de projecten die daarvoor bedacht zijn is een inventarisatie van de uitdagingen die het leven aan ouderen biedt. Hierbij moet aan het begrip uitdaging vooral betekenis worden toegekend in termen van zingeving en datgene dat waardevol is in het leven voor de ouderen.

Hiervoor zijn twee methoden bedacht. Enerzijds is aan abonnees van het Unie KBO magazine NESTOR gevraagd om een verhaal te schrijven over wat voor de persoon in kwestie de uitdaging in het leven is, nu en in de toekomst. Anderzijds is een onderzoek opgezet, waarin via een korte vragenlijst aan de abonnees naar uitdagingen (waardevolle aspecten in en van het leven) wordt gevraagd.

In samenwerking met Kruispunt TV (KRO/RKK) heeft de Unie KBO aan TNO Preventie en Gezondheid gevraagd om - in samenwerking met de Unie -, het vragenlijstonderzoek op te zetten, uit te voeren en over de resultaten te rapporteren.

In dit rapport worden de resultaten van het onderzoek beschreven. Tevens zullen citaten /samenvattingen uit de verhalen gepresenteerd worden om de resultaten van het vragenlijstonderzoek te verduidelijken en te verlevendigen.

De resultaten van het onderzoek zullen gepresenteerd worden in een TV uitzending van het programma Kruispunt (IKON-TV) op 6 oktober 2002 en samengevat in het magazine van de Unie KBO, NESTOR.

2 Data en methoden

2.1 Vragenlijstonderzoek

Uitgangspunt voor het vragenlijstonderzoek was een korte inventarisatie. De pretentie is niet om alle aspecten van uitdagingen in het leven en zaken die het leven waardevol maken te belichten. Voor het vragenlijstonderzoek is een korte vragenlijst ontworpen van twee pagina's welke uit 8 vragen - onderverdeeld in een aantal subvragen - bestaat (zie bijlage A). De vragen zijn te verdelen in drie groepen:

1. demografische gegevens: geslacht, geboortjaar, burgerlijke staat en inkomen;
2. gegevens over de gezondheid: ervaren gezondheid, lichamelijke beperkingen en geestelijke gezondheid;
3. vragen en stellingen over 'uitdagingen'.

De vragen met betrekking tot gezondheid worden gebruikt in diverse andere onderzoekingen. De ervaren gezondheid is gemeten via de vraag hoe mensen hun eigen gezondheid beoordelen (uiteenlopend van heel goed tot heel slecht). Deze vraag wordt sinds 2001 op dezelfde wijze gesteld in de CBS gezondheidsenquête (onderdeel van de POLS).

Beperkingen worden gemeten met de vraag of mensen vanwege een ziekte of aandoening gedurende tenminste 6 maanden voorafgaand aan het onderzoek beperkt zijn in het uitvoeren van activiteiten (uiteenlopend van niet beperkt tot ernstig beperkt). Deze vraag is ontwikkeld voor internationaal vergelijkend onderzoek en wordt momenteel ook in Belgisch gezondheidsonderzoek toegepast (Perenboom et al., 2002). De geestelijke gezondheid tenslotte wordt gemeten met een set van vijf vragen, de zogenaamde Mental Health Inventory, een subschaal van de SF-36 vragenlijst (Ware, Jr. et al., 1997). Met behulp van de antwoorden op deze vijf vragen wordt voor iedere respondent een score berekend tussen 0 (zeer slecht) en 100 (zeer goed).

De vragen en stellingen met betrekking tot de 'uitdagingen' zijn te verdelen in twee groepen. Ten eerste zijn aan de respondenten 20 onderwerpen voorgelegd met de vraag er daarvan maximaal 5 uit te kiezen die het leven waardevol maken. De onderwerpen die aan de orde zijn gesteld betreffen kinderen, partner, familie, vrienden, geloof, hobby's, werk, vrije tijd, waardigheid, gezondheid en ziekte, inzetten voor anderen en cetera.

Vervolgens zijn aan de respondenten 18 stellingen voorgelegd met betrekking tot mogelijke uitdagingen, met de vraag of men het daar mee eens of oneens is (in vijf gradaties). Tevens is gevraagd welke stellingen men het belangrijkste vond.

De opzet is om voor vier separate groepen de resultaten te beschrijven: mannen en vrouwen, onder en boven de 75 jaar. Geschat is om voor ieder van de vier groepen circa 500 ingevulde vragenlijsten nodig te hebben, dus een totale respons te verkrijgen van circa 2000 exemplaren. Omdat voor de verzending naar de respondenten (zijnde de leden van de verschillende Katholieke Bonden van Ouderen) gebruik is gemaakt van de verspreiding van het Unie KBO magazine NESTOR, is een fors groter aantal vragenlijsten verspreid. Op deze wijze is gepoogd per groep voldoende respons te ontvangen. De vragenlijst is als losse bijlage (in gevouwen A-3 formaat) gevoegd bij circa 4% (= circa 9000 exemplaren) van de juni 2002 oplage van NESTOR. In deze NESTOR is in een artikel aandacht besteed aan het 50-jarig jubileum en aan de vraag

aan ouderen om een verhaal te schrijven over wat voor hen nog een uitdaging is. In een apart tekstblok zijn de lezers opmerkzaam gemaakt op het feit dat in een aantal gevallen een vragenlijst is bijgevoegd en worden zij verzocht deze in te vullen en terug te sturen. Per abuis is geen reminder in een volgend NESTOR nummer opgenomen.

De ingevulde vragenlijsten zijn ingevoerd door een extern bureau en geanalyseerd met behulp van het pakket SPSS. Met name zijn frequentieberekeningen toegepast. Waar opportuun worden de resultaten gepresenteerd voor mannen en vrouwen apart en eventueel naar leeftijdsgroep (onder en boven de 75 jaar).

2.2 Verhalen

De tweede methode om te achterhalen welke uitdagingen ouderen zien, bestaat uit een oproep aan de abonnees van NESTOR om op twee pagina's hun verhaal te vertellen. In dit verhaal moet men aangeven of het leven nog voldoende uitdagingen heeft en zo ja welke dat zijn. Om de respons te verhogen worden onder de inzenders in totaal 50 cadeaus verloot.

Na inzending worden de verhalen in eerste instantie gelezen en verwerkt door één medewerker van de Unie KBO. Na selectie op onder andere leesbaarheid en variatie zijn de geselecteerde verhalen nogmaals gelezen door twee andere medewerkers van de Unie KBO en is een samenvatting van de verschillende verhalen gemaakt. De resultaten van deze selectie zullen waar mogelijk kort in dit rapport worden verwerkt.

3 Resultaten

3.1 Respons op het vragenlijstonderzoek

Van de circa 9000 uitgezette vragenlijsten zijn uiteindelijk 824 ingevulde exemplaren aan de Unie KBO teruggestuurd. De respons ligt hiermee op ruim 40% van het beoogde aantal van 2000.

Een van de mogelijke oorzaken van de lager dan verwachte respons is de wijze van verspreiding van de vragenlijst, samen met het blad Nestor. Wellicht is de vragenlijst daardoor minder opvallend aanwezig. In de betreffende NESTOR heeft een artikel gestaan met de oproep voor verhalen en deelname aan het onderzoek, maar er stond geen verwijzing op de voorkant. Meer in algemeenschap kan gesteld worden dat dit wellicht een te vrijblijvende manier van benaderen is om een hoge respons te verkrijgen.

3.2 Demografische resultaten

Van de 824 respondenten is 40,6% man en 59,4% vrouw.

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 73 jaar, met een jongste respondent van 47 jaar en een oudste van 97 jaar. Een verdeling naar geslacht en leeftijdsgroepen staat in tabel 1.

Tabel 1 Respondenten naar leeftijd en geslacht

Leeftijd	Man	Vrouw
< 75 jaar	63,5%	61,3%
75 jaar en ouder	36,5%	38,8%
Totaal	100%	100%

Uit de tabel blijkt dat de verdelingen van mannen en vrouwen naar leeftijd niet zoveel van elkaar afwijken.

Van de respondenten is 51,3% gehuwd, 33,6% is weduwe of weduwnaar. De overige 15% woont ongehuwd samen, is alleenstaand of gescheiden. In tabel 2 is de burgerlijke staat uitgesplitst naar mannen en vrouwen. Duidelijk blijkt dat bijna 4 van de 5 mannen (nog) gehuwd zijn. Bij de vrouwen is dat 1 op de 3. Bijna de helft van de vrouwen is weduwe.

Tabel 2 Burgerlijke staat naar geslacht

	Man	Vrouw
Gehuwd	78,8	32,9
Ongehuwd samenwonend	1,2	2,9
Ongehuwd alleenstaand	3,0	9,6
Gescheiden	3,0	5,4
Weduwe/weduwnaar	13,6	48,1
Overige	0,3	1,0

Tenslotte noemt 23% van de respondenten uitsluitend AOW als inkomstenbron (€ 880 bruto voor alleenstaande, € 606 voor gehuwde met AOW gerechtigde partner). Van de respondenten heeft 27,8% AOW met maximaal € 350 aanvullende inkomsten (per maand) en bijna 50% heeft AOW met meer dan € 350 aanvullende inkomsten.

3.3 Gezondheid

Ruim 60% van de ouderen voelt zich goed tot zeer goed gezond. Er is verschil naar leeftijd en naar geslacht. Oudere ouderen en vrouwen voelen zich wat minder goed gezond dan jongere ouderen en mannen (tabel 3).

Tabel 3 Ervaren gezondheid naar leeftijd en geslacht

		Mannen	Vrouwen
< 75 jaar	(Zeer) goed	68,9%	63,1%
	Gaat wel	27,3%	33,1%
	(Zeer) slecht	3,8%	3,8%
75 jaar en ouder	(Zeer) goed	56,7%	54,6%
	Gaat wel	38,3%	38,9%
	(Zeer) slecht	5,0%	6,4%

Ruim 60% voelt zich niet beperkt door ziekten of aandoeningen. Ook hier zijn de oudere ouderen en de vrouwen wat slechter af dan de jongere ouderen en de mannen (tabel 4). Met name in de groep vrouwen van 75 jaar en ouder voelen velen zich sterk beperkt.

Tabel 4 Beperkingen naar leeftijd en geslacht

		Mannen	Vrouwen
< 75 jaar	Niet beperkt	69,6%	66,9%
	Beperkt	25,5%	29,5%
	Sterk beperkt	4,9%	3,6%
75 jaar en ouder	Niet beperkt	57,6%	50,3%
	Beperkt	36,4%	37,7%
	Sterk beperkt	5,9%	12,0%

Tenslotte de geestelijke gezondheid. In tabel 5 staan de gemiddelde scores voor mannen en vrouwen naar leeftijdsgroep.

Tabel 5 Gemiddelde score op de MHI naar leeftijd en geslacht (tussen haakjes standaard deviatie).

	Mannen	Vrouwen
< 75 jaar	81,3 (14,3)	77,5 (14,5)
75 jaar en ouder	79,7 (13,9)	75,7 (16,1)

Uitgaande van een schaal van 0 (zeer ongezond) tot 100 (perfect gezond) lijken de ouderen zich geestelijk tamelijk goed gezond te voelen. Als deze gemiddelden worden vergeleken met zogenaamde normresultaten voor Nederlanders, dan lijken de ouderen in deze studie zelfs iets gezonder dan de doorsnee Nederlander van gelijke leeftijd en geslacht. Voor de leeftijdsgroep 61 tot en met 70 jaar (mannen en vrouwen samen

genomen) ligt de norm op 76,9, voor de leeftijdsgroep boven de 70 op 73,0. Kijken we naar geslacht (ongeacht leeftijd) dan ligt de norm voor mannen op 79,3 en voor vrouwen op 73,7 (Aaronson et al., 1998).

3.4 Wat maakt het leven waardevol?

In de tabellen 6a tot en met 6g staat aangegeven welke onderwerpen voor mensen het leven nog waardevol maken. Bedacht moet worden dat aan mensen gevraagd is een keuze van vijf onderwerpen te maken, maar daarbinnen geen prioritering toe te passen.

Tabel 6a Wat maakt voor mensen het leven waardevol, voor de totale groep en voor mannen en vrouwen naar leeftijd (gesorteerd op percentage in totale groep)

	Totaal	Mannen		Vrouwen	
		< 75 jaar	75 jaar e.o.	< 75 jaar	75 jaar e.o.
(Klein) kinderen	73,2%	75,6%	73,3%	72,8%	71,0%
Gezondheid	66,0%	61,2%	59,2%	69,0%	71,5%

Voor bijna driekwart van de ouderen maken de kinderen en kleinkinderen het leven waardevol. Daarna volgt de gezondheid. Door twee derde van de ouderen wordt gezondheid als waardevol gezien voor het leven. Vrouwen hechten meer belang aan gezondheid als waardevol voor het leven dan mannen.

Uit een van de brieven, man 68 jaar, weduwnaar
 'Erg belangrijk voor mij zijn mijn vijf kinderen. Die zijn wel allemaal uitgevlogen maar vormen een deel van mijn leven. Zes kleinkinderen heb ik en de zevende is onderweg. Dit alles houdt mij jong en brengt veel blijdschap in mijn leven'

Tabel 6b Wat maakt voor mensen het leven waardevol, voor de totale groep en voor mannen en vrouwen naar leeftijd

	Totaal	Mannen		Vrouwen	
		< 75 jaar	75 jaar e.o.	< 75 jaar	75 jaar e.o.
Mijn relatie met mijn partner	48,9%	78,5%	67,5%	41,2%	16,1%
Vriendschap	48,1%	30,6%	38,3%	52,7%	65,6%

De relatie met de partner en vriendschap zijn voor ongeveer de helft van de ouderen van belang voor het leven. Hierbij geldt dat dit voor mannen vooral de relatie met de partner is, voor vrouwen is dat juist vriendschap. Bedacht moet worden dat veel vrouwen (ruim 65%) geen partner (meer) hebben, terwijl van de mannen 80% gehuwd is of samenwoont (zie ook tabel 2). Voor vrouwen lijken een goede relatie met vriend(inn)en de plaats te hebben ingenomen van een goede relatie met de partner.

Tabel 6c Wat maakt voor mensen het leven waardevol, voor de totale groep en voor mannen en vrouwen naar leeftijd

	Totaal	Mannen		Vrouwen	
		< 75 jaar	75 jaar e.o.	< 75 jaar	75 jaar e.o.
Mijn geloof	44,2%	35,4%	56,7%	38,1%	54,8%

Voor ruim 4 op de 10 ouderen is het geloof een aspect van betekenis voor het leven. Dit geldt met name voor de oudere ouderen.

Uit een brief van een alleenstaande vrouw van 85 jaar, zij woont in een verzorgingshuis:
 Alles is stil geworden om me heen nu ik oud ben. Ik dacht wel eens: ben ik alles kwijtgeraakt? Maar nee, het leven is anders geworden. Dit leven is ook een uitdaging. Hoe zwaar oud ook kan zijn, ik wil niet ondergaan in zelfbeklag. Ik wil genieten van het geluk dat je nog kunt ervaren. De weg die God voor me bedoeld heeft wil ik volgen. Hij loopt met me mee.

Tabel 6d Wat maakt voor mensen het leven waardevol, voor de totale groep en voor mannen en vrouwen naar leeftijd

	Totaal	Mannen		Vrouwen	
		< 75 jaar	75 jaar e.o.	< 75 jaar	75 jaar e.o.
Ontspanning	27,2%	23,4%	21,7%	29,3%	31,7%
Me inzetten voor ouderen in het algemeen /(Unie) KBO in het bijzonder	24,0%	24,4%	25,0%	30,3%	13,4%
Hobby's	23,9%	21,5%	20,8%	27,9%	22,0%
Tuinieren	22,3%	24,4%	24,2%	24,8%	15,6%
De kerk; parochie	21,2%	19,1%	23,3%	18,4%	26,3%
Betaald werk/ vrijwilligerswerk/ bestuurswerk	21,0%	22,5%	15,0%	25,9%	15,1%

Voor een vijfde tot een kwart van de ouderen zijn ontspanning, hobby's, tuinieren en (vrijwilligers) werk, je inzetten voor ouderen, en de kerk of de parochie zaken die het leven waardevol maken.

Een brieffschrijver werkt in een verzorgingshuis: na enkele maanden 65 te zijn, merk je 'hoe minder je doet, hoe minder je kunt. Ik deed al een aantal jaren vrijwilligerswerk in een verzorgingshuis. Ik ging meer doen, tot men mij vroeg te solliciteren naar een deeltijdfunctie bij de facilitaire dienst. Een nieuwe wereld ging voor mij open. Niet meer werken voor iemand die daar alleen maar nog rijker van werd, maar dienstbaar zijn aan je medemens....'

Tabel 6e Wat maakt voor mensen het leven waardevol, voor de totale groep en voor mannen en vrouwen naar leeftijd

	Totaal	Mannen		Vrouwen	
		< 75 jaar	75 jaar e.o.	< 75 jaar	75 jaar e.o.
Je waardigheid behouden	22,6%	19,6%	17,5%	20,4%	32,8%
Op een goede manier omgaan met mijn ziekte/handicap/ beperkingen	19,5%	17,2%	15,0%	20,7%	23,7%
Op een waardige manier sterven	17,4%	9,6%	20,8%	12,6%	29,6%

Ook ongeveer een vijfde van de ouderen vindt 'je waardigheid behouden', 'op een goede manier met je ziekte omgaan' of 'waardig sterven' zeer betekenisvol voor het leven. Hierbij speelt de leeftijd een grote rol, zeker bij het waardig sterven. Dit aspect is voor veel meer oudere ouderen van belang dan voor de jongeren. Je waardigheid behouden speelt voor bij oudere vrouwen een grote rol.

Tabel 6f Wat maakt voor mensen het leven waardevol, voor de totale groep en voor mannen en vrouwen naar leeftijd

	Totaal	Mannen		Vrouwen	
		< 75 jaar	75 jaar e.o.	< 75 jaar	75 jaar e.o.
Doorgeven van mijn kennis en ervaring aan anderen	14,1%	15,3%	13,3%	11,6%	16,7%
Reizen	12,6%	9,1%	15,8%	13,9%	12,4%
Onderhouden van mijn huis	12,4%	10,0%	8,3%	15,3%	14,0%
Cultuur / kunst	10,6%	6,7%	16,7%	9,2%	12,4%

Kennis en ervaring doorgeven aan anderen, reizen en cultuur staan op een lagere plaats in de lijst van waardevolle zaken voor het leven. Opvallend is dat cultuur en kunst door met name de oudere ouderen als waardevol genoemd worden, terwijl het bij de jongere ouderen veel minder vaak genoemd is.

Dat reizen voor sommigen belangrijk is, blijkt uit een van de verhalen uit de brieven: 'Ik zou graag willen dat veel ouderen niet thuis blijven zitten, zelfs al voel je je geen 100%. ... Ik kwam juist terug van een 5 daags reisje naar Siegen (D). ... Ik kijk reeds uit naar mijn volgende reisje.'

Tabel 6g Wat maakt voor mensen het leven waardevol, voor de totale groep en voor mannen en vrouwen naar leeftijd

	Totaal	Mannen		Vrouwen	
		< 75 jaar	75 jaar e.o.	< 75 jaar	75 jaar e.o.
Politiek	6,3%	8,1%	5,8%	4,8%	7,0%
Mijn kapitaal beleggen	0,6%	1,4%	0%	0,3%	0,5%

Politiek en je kapitaal beleggen vormen de minst genoemde aspecten. Zeker het beleggen van kapitaal is voor slechts een zeer kleine groep een aspect van belang voor het leven.

In de tabellen 7a tot en met 7o staan 18 stellingen ten aanzien van de uitdagingen genoemd. Aan de respondenten is gevraagd aan te geven in hoeverre men het eens is met de stelling. Vervolgens is gevraagd welke stelling men het belangrijkste vindt, welke de op een na belangrijkste stelling en welke de op twee na belangrijkste stelling, onafhankelijk of men het er mee eens is of niet. De resultaten worden op volgorde van prioritering weergegeven voor de totale groep respondenten en besproken. In tabel 8 wordt de prioritering ook weergegeven voor mannen en vrouwen naar leeftijd apart.

Tabel 7a Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt.

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
4	Als je ouder bent, zijn vrienden en bekenden heel belangrijk	53,7%	43,0%	2,3%	0,7%	0,2%

De stelling 'als je ouder bent zijn vrienden en bekenden heel belangrijk' is voor de meeste ouderen het belangrijkste, zeker voor vrouwen en oudere mannen. Bijna 97% van de ouderen is het ook met deze stelling zeer eens of eens.

Tabel 7b Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt.

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
10	Ik zie het als een uitdaging om mijn kinderen en kleinkinderen iets van mijn waarden en normen over te brengen	41,5%	49,2%	6,7%	1,8%	0,8%

De stelling 'ik zie het als een uitdaging om mijn kinderen en kleinkinderen iets van mijn waarden en normen over te brengen' is voor alle ouderen een tweede zeer belangrijke stelling. Ruim 90% is het hier ook zeer mee eens of eens.

Tabel 7c Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
18	Mijn relatie met mijn levenspartner is een uitdaging	30,5%	38,9%	20,0%	5,3%	5,2%

Ook de stelling 'de relatie met mijn levenspartner is een uitdaging' wordt als een zeer belangrijke stelling onderschreven, alhoewel dit minder het geval is voor oudere vrouwen. Bijna 70% van de ouderen is het met deze stelling eens of zeer eens. 20% is het er niet eens of oneens mee en 10% is het er mee oneens of zeer oneens. Dat wil niet zeggen dat daarmee de relatie minder goed is. Het kan juist betekenen dat de relatie zo goed is dat het op zich geen uitdaging meer is.

Tabel 7d Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
2	De samenleving kan actieve ouderen goed gebruiken	45,3%	51,2%	1,8%	1,0%	0,8%

Dat de samenleving ouderen goed kan gebruiken wordt als de vierde belangrijke stelling beschouwd, waarmee ruim 96% van de ouderen het (zeer) eens is.

Tabel 7e Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
13	Nu heb ik eindelijk de kans om te genieten van de leuke dingen in het leven	23,6%	49,4%	17,3%	7,4%	2,3%

Voor veel ouderen is de stelling 'Nu heb ik eindelijk de kans om te genieten van de leuke dingen in het leven' belangrijk. Tegelijk is 73% het ook met deze stelling eens.

Man, weduwnaar 68 jaar; 'toen ik met 56 jaar vervroegd met pensioen ging namen mijn vrouw en ik de beslissing om samen te gaan genieten, onder het motto 'alles mag, niets moet'. Reisjes in binnen en buitenland, tijd besteden aan onze hobby's fotograferen en schilderen, genieten van kinderen en kleinkinderen en vrienden.
Elf jaar lang genoten wij iedere dag opnieuw, tot dat mijn vrouw plotseling onverwacht stierf'

Tabel 7f Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
8	Het zorgen voor een ander is voor mij een uitdaging	14,9%	50,4%	25,5%	6,9%	2,4%

Zorgen voor een ander is voor velen een uitdaging en ook een belangrijke stelling. Dit geldt echter in mindere mate voor mannen onder de 75, waar deze stelling op de 10-de plaats staat.

Tabel 7g Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
3	Ik voel me betrokken bij het wel en wee van mijn woonomgeving	25,3%	62,3%	9,2%	2,8%	0,4%
9	Ik voel me betrokken bij onze parochie	17,5%	47,8%	21,8%	8,2%	4,6%

Betrokkenheid bij de woonomgeving en bij de parochie is voor velen belangrijk. Respectievelijk ruim 86% en ruim 65% is het daar ook mee eens.

Tabel 7h Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
1	Als je je leven hard gewerkt hebt, heb je geen behoefte meer aan nieuwe uitdagingen	6,8%	16,3%	20,8%	34,3%	21,8%

Weinig ouderen vinden dat je geen behoefte meer hebt aan uitdagingen, als je je leven hard hebt gewerkt. De stelling staat qua belangrijkheid op de negende plaats, maar wordt door iets minder dan een kwart van de ouderen onderschreven. Meer dan de helft van de ouderen is het niet eens met deze stelling.

Tabel 7i Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
16	Om (leren) gaan met een ernstige ziekte of handicap is een uitdaging	11,9%	55,6%	21,3%	9,4%	1,9%

Hoewel ruim tweederde van de ouderen het eens of zeer eens is met de stelling 'Om (leren) gaan met een ernstige ziekte of handicap is een uitdaging', behoort de stelling niet tot de belangrijkste stellingen.

Vrouw 65 jaar, gehandicapt geraakt op 60 jarige leeftijd en loopt met een stok. Zij schrijft dat het omgaan met deze handicap voor haar een echte uitdaging is: 'Je moet overal extra moeite voor doen en bij tijd en wijle is het een strijd om het vol te houden. Toch blijft het voor mij een uitdaging om op kleine schaal bezig te blijven voor een ander en om vooral aan 'the sunny side of the street' te blijven wandelen, ook al is het moeizaam met een stok

Tabel 7j Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
14	Met het ouder worden neemt eenzaamheid toe	11,2%	28,5%	22,5%	28,5%	9,3%

Over de stelling 'met het ouder worden neemt de eenzaamheid toe' zijn de meningen verdeeld. Voor de meeste ouderen komt deze stelling op de elfde plaats, maar voor vrouwen boven de 75 jaar staat deze stelling op de vierde plaats. Van deze groep is ruim 55% het eens of zeer eens met de stelling, tegen 34% bij mannen en bij vrouwen onder de 75 jaar gezamenlijk.

Tabel 7k Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
5	Als je gezondheid wegvalt heb je nauwelijks nog iets om voor te leven	5,5%	14,7%	24,3%	42,5%	13,0%
15	Een slechte gezondheid of een handicap is een belemmering voor mij om nieuwe uitdagingen aan te gaan	10,3%	35,4%	27,5%	21,1%	5,8%

De stellingen met betrekking tot gezondheid worden als minder belangrijk gezien. Van de respondenten is 20 % het eens tot zeer eens met de stelling 'als je gezondheid wegvalt heb je nauwelijks nog iets om voor te leven', 58% is het niet eens met deze stelling. Maar 45% is het wel eens met de stelling dat een slechte gezondheid een belemmering vormt om nieuwe uitdagingen aan te gaan.

Man 74 jaar somt in zijn brief allerlei activiteiten op die hij onderneemt. Vervolgens schrijft hij: 'dit alles is geen prestatie want ik ben nog gezond. Maar als je bepaalde ziektes krijgt dan kom je er niet meer toe om uitdagingen aan te gaan en zal je 'achter de geraniums verdwijnen'.

Tabel 7l Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
17	Als je weinig inkomen hebt kun je moeilijk uitdagingen aangaan	12,4%	28,5%	19,4%	32,0%	7,8%

Ongeveer evenveel ouderen ondersteunen (40%) als verwerpen (40%) de stelling dat 'als je weinig inkomen hebt, je ook moeilijk uitdagingen aan kunt gaan'.

Tabel 7m Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
6	Nu ik ouder ben wil ik de balans opmaken van mijn leven	5,6%	28,4%	36,6%	22,4%	6,9%
7	Met de ouderdom nemen de uitdagingen toe	5,9%	30,4%	35,3%	25,3%	3,2%

Dat met het ouder worden de uitdagingen toenemen wordt door ruim tweederde van de ouderen ondersteund. Ruim een kwart van de ouderen is het niet eens met de stelling. Een derde deel van de ouderen vindt de leeftijd nu geschikt om de balans van het leven op te maken. Bijna 30% van de ouderen is het er niet mee eens. Maar de stelling wordt tot de onbelangrijkste van de hele set gerekend.

Tabel 7n Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
12	Wat voor mij telt is het nalaten van een goede erfenis	3,2%	9,7%	19,9%	29,4%	37,8%

Het nalaten van een goede erfenis is voor slechts één op de acht ouderen van belang. Twee derde van de ouderen is het niet met de stelling eens. Qua importantie staat deze stelling op de laatste plaats bij de ouderen.

Tabel 7o Stellingen met betrekking tot uitdagingen die het leven biedt

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens niet oneens	Oneens	Helemaal oneens
11	Ik voel me eigenlijk niet meer thuis in de wereld van vandaag	2,7%	7,5%	17,7%	38,6%	33,5%

Tenslotte blijkt dat 10% van de ouderen zich niet meer thuis voelt in de wereld van vandaag. Dit blijkt vooral te gelden voor oudere vrouwen. 17% van de vrouwen van 75 jaar en ouder ondersteunt deze stelling. Ruim 70% van de ouderen is het oneens of zeer oneens met deze stelling.

Kijken we naar de onderlinge samenhang van de stellingen dan komen er een vijftal groepen naar voren. Er is een samenhang tussen gezondheid, inkomen en het je thuis voelen in de wereld van vandaag. Personen die positieve gevoelens ten opzicht van de ene stelling hebben (die dus bijvoorbeeld een slechte gezondheid of een laag inkomen niet als een belemmering voor uitdagingen zien) zijn ook geneigd op de andere stellingen positief te scoren (ze voelen zich bijvoorbeeld wel thuis in de wereld van nu). Een tweede groep samenhangende stellingen betreft betrokkenheid bij vrienden en kennissen, woonomgeving en de samenleving in het geheel. Als vrienden belangrijk zijn, dan voelen de ouderen zich ook vaak betrokken bij de woonomgeving en zijn ze van mening dat de samenleving ouderen goed kan gebruiken.

Een derde groep is de levenspartner, zorgen voor een ander, betrokkenheid bij parochie en woonomgeving. Er is een duidelijke samenhang voor ouderen in de betrokkenheid op anderen. Zorgen voor een ander, de relatie met de partner, maar ook de woonomgeving en de parochie hangen duidelijk met elkaar samen.

De vierde groep wordt gevormd door mensen die enerzijds de balans van hun leven willen opmaken maar ook vinden dat de uitdagingen met het ouder worden toenemen.

Tenslotte is er een groep van twee stellingen die elkaars tegenstelling vormen: als de eenzaamheid toeneemt, is er voor die groep ook minder kans om te genieten van de leuke dingen.

Tabel 8 Prioriteit aan stellingen toegekend, voor de totale groep en gesplitst naar geslacht en leeftijd.

	Rangnummers				
	Totaal	Mannen		Vrouwen	
		< 75	75 eo	< 75	75 eo
Als je ouder bent, zijn vrienden en bekenden heel belangrijk	1	3	1	1	1
Ik zie het als een uitdaging om mijn kinderen en kleinkinderen iets van mijn waarden en normen over te brengen	2	2	2	2	2
Mijn relatie met mijn levenspartner is een uitdaging	3	1	3	4	9
De samenleving kan actieve ouderen goed gebruiken	4	4	4	3	3
Nu heb ik eindelijk de kans om te genieten van de leuke dingen in het leven	5	5	5	5	5
Het zorgen voor een ander is voor mij een uitdaging	6	10	6	6	8
Ik voel me betrokken bij het wel en wee van mijn woonomgeving	7	6	9	7	7
Ik voel me betrokken bij onze parochie	8	7	7	9	6
Als je je leven hard gewerkt hebt, heb je geen behoefte meer aan nieuwe uitdagingen	9	9	10	8	10
Om (leren) gaan met een ernstige ziekte of handicap is een uitdaging	10	8	8	10	11
Met het ouder worden neemt eenzaamheid toe	11	15	11	11	4
Een slechte gezondheid of een handicap is een belemmering voor mij om nieuwe uitdagingen aan te gaan	12	13	12	14	13
Als je gezondheid wegvalt heb je nauwelijks nog iets om voor te leven	13	11	15	13	15
Als je weinig inkomen hebt kun je moeilijk uitdagingen aangaan	14	12	16	12	16
Ik voel me eigenlijk niet meer thuis in de wereld van vandaag	15	16	13	17	12
Met de ouderdom nemen de uitdagingen toe	16	14	17	15	17
Nu ik ouder ben wil ik de balans opmaken van mijn leven	17	18	14	16	14
Wat voor mij telt is het nalaten van een goede erfenis	18	17	18	18	18

3.5 Respons op en resultaten van de verhalenoproep

Op de oproep voor verhalen zijn in totaal 116 reacties binnengekomen. Van deze 116 zijn er in eerste instantie 100 gelezen door een medewerkster van de Unie KBO, waarbij gegevens over geslacht, leeftijd en de uitdaging alsmede opvallende omstandigheden zijn genoteerd. Van de 100 gelezen verhalen is op basis van criteria als leesbaarheid en variatie een selectie gemaakt van 39 verhalen, welke zijn voorgelegd aan twee medewerkers van de Unie.

In het algemeen lijken de verhalen afkomstig te zijn van positief ingestelde mensen. Er zijn geen verhalen van mensen die geen uitdaging meer zien. Dit heeft wellicht te maken met de opdracht in de oproep, namelijk een verhaal schrijven dat andere mensen kan inspireren.

Er moet niet vanuit gegaan worden dat de personen die een verhaal hebben ingestuurd een selectie zijn van de respondenten die aan het vragenlijstonderzoek hebben mee gedaan.

Van de 100 gelezen verhalen zijn er 44 van mannen en 55 van vrouwen (1 onbekend).

In tabel 9 zijn de resultaten van de 100 gelezen verhalen samengevat (bron: interne rapportage Unie KBO).

Tabel 9 Uitdagingen in de verhalen samengevat (bron: interne rapportage Unie KBO)

Uitdaging	Aantal malen genoemd
Eigen ontwikkeling (hobby's, allerlei activiteiten)	35
Vrijwilligerswerk, zorg, bestuurswerk	30
Het leven zelf (stilte, omgaan met beperkingen, naderend afscheid etc)	10
Tegenslag die als uitdaging wordt gezien, positieve wending	21

Opvallend is dat bij de verhalen die mannen hebben ingestuurd, het accent meer ligt op de grotere uitdaging/prestatie, als bestuurswerk op niveau, bergbeklimmen etc. Bij vrouwen ligt het accent meer op de kleine, alledaagse dingen, het dagelijks leven. In de vorige paragrafen zijn delen uit de verhalen samengevat bij de resultaten van het vragenlijstonderzoek.

4 Beschouwing

In dit rapport zijn de resultaten beschreven van een inventariserend onderzoek onder leden van de Unie KBO en meer in het bijzonder de abonnees van het magazine NESTOR. Dit onderzoek is opgezet in verband met het 50 jarig jubileum van de Unie KBO.

In totaal hebben 824 ouderen een schriftelijke vragenlijst ingevuld. In vergelijking met een eerder onderzoek (NIPO, 2001) onder dezelfde populatie zijn de ouderen in dit onderzoek gemiddeld iets ouder. De respons is met 824 ongeveer 40% van wat oorspronkelijk voor ogen stond. Op mogelijke oorzaken is reeds in hoofdstuk 3.1 ingegaan. Er moet van uitgegaan worden dat de respons niet representatief is voor het abonneebestand van NESTOR en het ledenbestand van de Unie KBO, zeker wat betreft de betekenisvolle zaken in het leven en het nog zien van uitdagingen.

Wat betreft gezondheid lijken de ouderen in dit onderzoek wat gezonder dan de algemene groep ouderen in Nederland, in die zin dat met name de groep ouderen die de gezondheid als slecht of zeer slecht beoordeelt minder aanwezig is dan in Nederland voorkomt (gegevens vergeleken met CBS-cijfers). Zoals al uit divers ander onderzoek bekend is, zijn vrouwen en oudere ouderen minder gezond dan mannen en jongere ouderen.

Als we kijken naar de betekenisvolle aspecten voor het leven, dan valt op dat ouderen vooral belang hechten aan relaties met anderen (partner, (klein)kinderen en vrienden) en aan gezondheid. De uitslag van dit onderzoek is daarmee niet verassend, wel positief.

Maar zo'n uitslag zegt meer. Ze verwijst naar de fundamenteel zingevende rol van de eigen familie voor (ouder wordende) mensen. Weten wij eigenlijk wel wat kinderen, het hebben van een familie voor onze zingeving betekenen?

Dat (klein)kinderen enorm veel kunnen betekenen voor ouderen wordt elders in de uitslag van het onderzoek ook onderstreept doordat veel ouderen aangeven het als een uitdaging te zien om aan de (klein)kinderen iets van de eigen waarden en normen over te brengen.

Hoe moet je de grote waarde die ouderen toekennen aan het eigen familieverband zien in het licht van de maatschappelijke opvatting dat het traditionele familieverband zijn langste tijd gehad heeft? Dat er in de nabije toekomst veel meer ouderen komen zonder kinderen lijkt haast zeker. Wat gaat dit in de toekomst betekenen voor de zingeving? Moeten deze aankomende ouderen nu al niet actief op zoek naar andere waarden die het leven zin geven?

Vrouwen lijken in dit onderzoek flexibeler met veranderingen om te gaan dan mannen. Dat zou je kunnen veronderstellen doordat vriendschap (met vriendinnen) (al dan niet noodgedwongen) zo hoog scoort bij alleenstaande vrouwen.

Zorg voor anderen, geloof, waardigheid en betrokkenheid bij de omgeving worden eveneens als belangrijk gezien. Je zou haast vermoeden dat deze zaken met elkaar te maken hebben. Dit wordt onderstreept door een onderzoek in het kader 'Zingeving en ouder worden', uitgevoerd door twee studenten van de Universiteit Maastricht, cultuurwetenschappen. Zij hielden uitgebreide interviews over zingeving met 25 KBO leden. Maatschappelijke betrokkenheid bleek voor deze groep sterk samen te hangen met waarden als naastenliefde en solidariteit. Deze waarden werden gezien als 'werk maken van je geloof' (Verslag 'Verdieping verbreden', april 2001, uitgave Unie KBO).

Opvallend is dat het geloof voor zo'n grote groep een zo belangrijke rol speelt. Zeker bij de oudere ouderen is dat voor bijna 60% het geval. Bij de jongere ouderen speelt het geloof een minder grote, maar niet weg te cijferen rol (meer dan een derde). Met name bij ouderen en zeker bij oudere vrouwen wordt groot belang gehecht aan het op een waardige manier sterven. Daarmee is niet gezegd dat jongere ouderen daar geen belang aan hechten, het levenseinde staat bij jongere ouderen minder op de voorgrond.

Dat de betekenis van geloof zo hoog scoort wordt opvallend genoemd. Opvallend omdat het niet in de pas loopt met de algemene maatschappelijke trend waarbij de betekenis van geloof sterker afneemt. Deze uitslag vraagt om nader onderzoek naar de betekenis van geloof voor het ouder wordend leven. Vragen die opkomen bij deze uitslag: is het een kwestie van tijd? Nu al zie je dat bij jongere ouderen het geloof minder scoort. Of is het zo dat naarmate mensen ouder worden geloof weer aan betekenis toeneemt?

In hoeverre ligt hier een relatie met de wens van de ouderen in dit onderzoek om vooral waardig te sterven? Wat wordt hier bedoeld? Ligt hier een vraag van ouderen om meer begeleiding naar het einde toe? In het kader van een zorg die vooral naar buiten treedt als een zorg die budgeteert met tijd en menskracht zou dat zo te verstaan zijn.

Dit laatste geldt wel in het bijzonder voor de kleine, maar toch niet te verwaarlozen groep die zich eigenlijk niet meer thuis voelt in de wereld van vandaag. Dit zijn met name oudere vrouwen, die in een kwetsbare positie verkeren:

Zij hebben geen partner meer, hun gezondheid laat te wensen over. Aandacht voor deze groep is daarom noodzakelijk. Geloof, kerk en parochie zijn voor deze groep relatief belangrijker dan voor andere groepen, net als op een goede wijze omgaan met ziekte en handicap en je waardigheid behouden en op een waardige manier sterven.

5 Literatuur

1. AARONSON NK, MULLER M, COHEN PDA, et al. Translation, validation and norming of the Dutch Language version of the SF-36 Health Survey in community and chronic disease populations. *Journal of Clinical Epidemiology* 1998; 51:(11): pp.1055-68.
2. PERENBOOM RJM, VAN OYEN H, VAN HERTEN LM. Limitations in usual activities: a global approach. In: Robine J-M, Jagger C, Romieu I (eds.) *Selection of a coherent set of Health Indicators for the European Union. Phase II: Final report.* Montpellier: EuroREVES, 2002: 67-79.
3. WARE JE, Jr., SNOW KK, KOSINSKI M, et al. *SF-36 Health Survey: Manual and interpretation guide.* 2. Boston: The Health Institute, New England Medical Center, 1997.

A Vragenlijst

UNIE KBO

Wat zien ouderen (nog) als uitdaging?

onderzoek in het kader van ouderen en uitdaging

Nestor, Unie KBO en Kruispunt TV nodigen u van harte uit mee te werken aan dit onderzoek. In deze Nestor vindt u meer informatie over het onderwerp van dit onderzoek.

Wij hopen van harte dat u het invullen van deze vragenlijst als een boeiende uitdaging ziet en ermee aan de slag gaat!

U ziet de vragenlijst in de binnenkant van deze folder. De vragenlijst kunt u terugsturen naar de Unie KBO, in een envelop zonder postzegel. Het adres staat onderaan deze brief vermeld.

Onder degenen die hun medewerking verlenen, verloot de Unie KBO een aantal aardige attenties. Mocht u daarvoor in aanmerking willen komen zet dan uw naam op de retour envelop, niet op de vragenlijst want die is anoniem.

U kunt het beste als volgt te werk gaan:

- Lees eerst alle vragen door, zodat u weet wat er gevraagd wordt
- Bij de meeste vragen wordt gevraagd om te beantwoorden middels het zetten van kruisjes in de daarvoor bestemde hokjes
- Bij vraag 7 is het de bedoeling dat u cijfers invult in daarvoor bestemde hokjes
- U hoeft niet lang na te denken over uw antwoord, uw spontane reactie is meestal de beste
- Wilt u de vragenlijst zo spoedig mogelijk inleveren, 1 juli is de uiterste inleverdatum.

De vragenlijst is samengesteld door het onderzoeksbureau TNO. Zij zullen ook de resultaten verwerken in een rapport.

De uitslag van het onderzoek zal in het najaar gepresenteerd worden in een speciale Kruispunt TV uitzending en gepubliceerd worden in Nestor. Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen wat ouderen als uitdaging zien, is het belangrijk dat u allemaal meedoet.

We willen u hartelijk danken voor uw medewerking!

De ingevulde vragenlijst kunt u in een envelop terugsturen naar Unie KBO, Antwoordnummer 11143, 5200 VC 's-Hertogenbosch. U hoeft geen postzegel te plakken.

Vragenlijst: wat zien ouderen (nog) als uitdaging?

1. In welk jaar bent u geboren:

2. Bent u: ☐ man ☐ vrouw

2a Wat is uw burgerlijke staat:

☐ gehuwd ☐ ongehuwd alleenstaand ☐ weduwe/weduwnaar
☐ ongehuwd samenwonend ☐ gescheiden ☐ overige

Nu volgen enige vragen over uw gezondheid:

3a Hoe is over het algemeen uw gezondheid?

Is deze:

☐ Zeer goed ☐ Slecht
☐ Goed ☐ Zeer slecht
☐ Gaat wel

3b Bent u vanwege een ziekte, aandoening of handicap al minstens 6 maanden beperkt in activiteiten die mensen gewoonlijk kunnen doen?

☐ Ja, sterk beperkt ☐ Ja, beperkt ☐ Nee, niet beperkt

4 De volgende vragen gaan over hoe u zich voelt en hoe het met u ging in de afgelopen 4 weken. Wilt u bij elke vraag het antwoord (een kruisje) geven dat het best benadert hoe u zich voelde.

Hoe vaak gedurende de afgelopen 4 weken:

	Altijd	Meestal	Vaak	Soms	Zelden	Nooit
Was u erg zenuwachtig						
Zat u zo diep in de put dat niets u kon opvrolijken						
Voelde u zich rustig en tevreden						
Voelde u zich somber en neerslachtig						
Was u een gelukkig mens						

5 Hieronder ziet u een lijst van zaken die het leven betekenis kunnen geven. Welke zaken maken voor u het leven waardevol. Wilt u maximaal 5 onderwerpen aankruisen.

☐ 1 (klein) kinderen	☐ 13 politiek
☐ 2 mijn relatie met mijn partner	☐ 14 je waardigheid behouden
☐ 3 mijn geloof	☐ 15 cultuur / kunst
☐ 4 betaald werk/vrijwilligerswerk/
bestuurswerk	☐ 16 op een goede manier omgaan met mijn
ziekte/handicap/beperkingen
☐ 5 onderhouden van mijn huis	☐ 17 doorgeven van mijn kennis en ervaring
aan anderen
☐ 6 tuinieren	☐ 18 me inzetten voor ouderen in het
algemeen / (Unie) KBO in het bijzonder
☐ 7 op een waardige manier sterven	☐ 19 de kerk; parochie
☐ 8 hobby's	☐ 20 mijn kapitaal beleggen
☐ 9 ontspanning	
☐ 10 reizen	
☐ 11 gezondheid	
☐ 12 vriendschap	

- 6 Hieronder staat een aantal stellingen. Wilt u met een kruisje aangeven in hoeverre u het met de stelling eens bent of oneens:

	Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens, niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens
1. Als je je leven hard gewerkt hebt, heb je geen behoefte meer aan nieuwe uitdagingen					
2. De samenleving kan actieve ouderen goed gebruiken					
3. Ik voel me betrokken bij het wel en wee van mijn woonomgeving					
4. Als je ouder bent, zijn vrienden en bekenden heel belangrijk					
5. Als je gezondheid wegvalt heb je nauwelijks nog iets om voor te leven					
6. Nu ik ouder ben wil ik de balans opmaken van mijn leven					
7. Met de ouderdom nemen de uitdagingen toe					
8. Het zorgen voor een ander is voor mij een uitdaging					
9. Ik voel me betrokken bij onze parochie					
10. Ik zie het als een uitdaging om mijn kinderen en kleinkinderen iets van mijn waarden en normen over te brengen					
11. Ik voel me eigenlijk niet meer thuis in de wereld van vandaag					
12. Wat voor mij telt is het nalaten van een goede erfenis					
13. Nu heb ik eindelijk de kans om te genieten van de leuke dingen in het leven					
14. Met het ouder worden neemt eenzaamheid toe					
15. Een slechte gezondheid of een handicap is een belemmering voor mij om nieuwe uitdagingen aan te gaan					
16. Om (leren) gaan met een ernstige ziekte of handicap is een uitdaging					
17. Als je weinig inkomen hebt kun je moeilijk uitdagingen aangaan					
18. Mijn relatie met mijn levenspartner is een uitdaging					

- 7 Wilt u uit de 18 stellingen van de vorige vraag (vraag 6) de drie voor U belangrijkste aangeven door de nummers in de volgende hokjes te zetten:

Belangrijkste is nummer:	
Op een na belangrijkste is nummer:	
Op twee na belangrijkste is nummer:	

- 8 Wat is uw bruto (gezins)inkomen per maand:

- ☐ Alleen AOW
☐ AOW met maximaal 350 Euro aanvullend pensioen
☐ AOW met meer dan 350 Euro aanvullend pensioen